

ember természeti lényként jön a világra, társadalmi személyiségként él, s ismét mint természeti lény távozik. Léte szempontjából a társadalmi fázis a leglényesebb. Am azt nem szakíthatjuk ki természeti pólusai egységéből. A halál azért nem lehet csak „társadalmi akarat” kérdése, meri végső soron természeti meghatározottsága. De képzeljük el álmaink álmát. Milyen is volna, ha túlélhetnénk egynehány emberöltőt? Az lenne az igazi eleven halál! Tapasztalunk kellene, hogy a világ megújulása ellenünk, személyes rovásunkra történik. Mi is a világ része vagyunk: illő tehát vele öregedni.

Egyetlen költemény sem döbönti belém az emberi én egyszeriségének tudatát olyan nagy erővel, mint Kosztolányi Dezső: *Halotti beszéd-e*: „Keresheted őt, nem leled, hiába — se itt, se Fokföldön, se Ázsiában, — a múltba sem és a gazdag jövőben — akarki megszülethet már, csak ő nem.” És mégis minden drámaisága ellenére van valami feloldó, megnyugtató ebben a versben. Művészi megéreztetése a törvénynek, Nemcsak annak, hogy mindannyian halandók vagyunk. És nem is csak annak, hogy pusztuló egyéniségek, amit különösképpen megéreztet ez a vers: hogy lényünk múlandóságra méltó, mert hiszen oly kevés bennünk, ami időálló.

Illyés az öregedés tüneteit vizsgáló jegyzeteinek fő címét egyik versétől kölcsönözte. Ezzel a szép költeménnyel nyitja a kötetet. A hangütés kitűnő. A könyv problémáiról voltaképpen elmondtam már véleményemet. A szerkesztéshez azonban lenne még megjegyzésem. Nemcsak nyitni, zárni is verssel kellett volna. Nem formai okokból. Lényegi szempontok indokolnák. A mű, amelyre gondolok a *Mors bona, nihil aliud* című költemény. Az öregségnek és a halálnak ugyanaz a szemlélete tükröződik itt is, mint a kötetben. Am a művészi forma megszünteti annak elméleti ellentmondásait. Gondolati vitathatóságát. Ami ott képtelenségnek hat, a versben a halálról való képtelen elképzelések cáfolata. Az igazság erejével, az igazmondók varázsos nyelvén. A költő: Illyés nemcsak nagy verset alkot öregségről és halálról. *Modernebbül és alkalmazhatóbban gondolkodik a kérdéstről, mint az alkalmazhatatlan modern halálfilozófiák.* A misztikus bölcsélet nyelve helyett a tapasztalat bölcs nyelvét szóltatja meg: „Mert minden bűnk s bajunk úti baj, úti bűnk, ha — rendben jó célba érünk”. S programot is ad. Költőt. Tehát évszázadokra szólót. De emberileg megvalósíthatót. Emberi programot, az emberiségnek:

Csináljuk meg hatalmunk s dacunk konok jeléül
az Ember Háza tervét,
ahol, mint az anyák már, a vén is kinja nélkül
teheti le a terhét.

Mivel nincs túlvilág, sem éden, sem gyehenna:
az erényben bízó, a jámbor
szíveknek vigasza, ereje ez legyen ma:
nem kell tartani a haláltól.

KOVÁTS MARGIT RAJZA